

»Den danske Rigsdag« – ville også have været en mulig introduktion i Stortingsmilieuet.

Endelig kan man undre sig lidt over, at redaktionen ikke har ydet den læserservice at gengive i sin helhed den grundlov, som Stortinget skylder sin eksistens og kæmpede for at bevare. – Helt praktisk ville det også have lettet læseren, om indholdsfortegnelsens underafdelinger var blevet markeret i selve fremstillingen.

Der er grund til at udtrykke beundring for såvel forfattere som redaktion: man har benyttet den givne lejlighed til at komme videre i udforskningen af Stortingets funktion i Norges politiske udvikling. Stortingsmænd og historikere vil vide at værdsætte det. Under læsningen anstiller man uvilkårligt sammenligninger med »Den danske Rigsdag 1849–1949«, der i seks bind forelå færdigt i 1953. En egentlig mandjævning ville være utilstedelig, bl. a. fordi det danske værk er ret uegalt, men iøjnefaldende er det, at det norske værk i højere grad vinder nyt land og stiller nye spørgsmål til de kommende års forskning, medens det danske henvender sig til en bredere læserskare.

VAGN SKOVGAARD-PETERSEN

HOLGER HJELHOLT: *British Mediation in the Danish-German Conflict 1848–50. Historisk-filosofiske meddelelser*, udgivet af Det kongelige danske videnskabernes selskab. Bd. 41 nr. 1; bd. 42 nr. 1. København, Ejnar Munksgaard, 1965–66. 235 og 251 s. 80 kr.

Dr. Hjelholts værk om den britiske mægling i den dansk-tyske konflikt 1848–50 er en enestående arbejdspræstation; bag dets tæt sammenkædede fremstilling ligger et uhyre omfattende indsamlingsarbejde. Forfatteren har gennemgået det ene arkiv efter det andet. Først og fremmest det danske rigsarkivs samlinger og akterne fra det britiske udenrigsministerium i Public Record Office, desuden Palmerstons arkiv, den engelske Berlin-ambassadør Westmorlands samlinger, akter fra det tyske Bundesarkiv i Frankfurt a. M. og fra det tyske centralarkiv i Merseburg (Østtyskland), det hertugelige slesvig-holstenske husarkiv, nu i Slesvig, og en lang række andre arkiver.

De næsten endeløse rækker af dokumenter er sammenfattet til en omfattende skildring af den diplomatiske side af den danske politik i årene 1848–50, altså en udenrigspolitisk pendant til forfatterens tobindsværk om »Sønderjylland under Treårskrigen« (1959–61). Der er al grund til at beundre den ildhu og energi, hvormed arbejdet er ført til ende.

I forhold til hidtidige undersøgelser er dr. Hjelholt nået væsentligt længere. Sammenlignet med Albert Olsens skitseagtige og doktrinære afhandling: Danmark og den engelske mægling 1848 (H.T.11.R.II) repræsenterer dr. Hjelholts værk et helt afgørende fremskridt m.h.t. kildegrundlaget. Overfor Albert Olsens økonomisk-historiske tankegang kan dr. Hjelholts grundsynspunkt karakteriseres som statspolitisk eller historisk-statsretligt om man vil. Gennem sine studier over inkorporationen af Den gottorpske del af Sønderjylland i kronen 1721 (1945) er Hjelholt nået til en ganske bestemt opfattelse af retsgrundlaget for Slesvigs tilknytning til Danmark, og ud fra denne opfattelse kritiserer han de slesvig-holstenske doktriner. Med megen konsekvens fastholdes det historisk bestemte syn på Danmarks ret til Slesvig; og de forslag til en løsning af det slesvigske spørgsmål efter nationalitetsprincippet, der fremkom allerede ved krigens begyndelse, gøres der ikke meget ud af. Det skal da også gerne medgives, at disse tilløb ville betyde brud på gældende statsret, hvad slesvig-holstenernes program også ville, men i demokratiets og liberalismens århundrede kunne det statsretslige grundlag ikke på langt sigt fastholdes.

Dr. Hjelholt fælder en hård dom over slesvig-holstenerne. Set på baggrund af de almindelige åndelige og politiske strømninger, som prægede midten af forrige århundrede, må man nok mildne den lidt og vise forståelse for, at slesvig-holstenerne subjektivt mente, at de repræsenterede en retsopfattelse, der kunne holde stik, og at de i adskillige forhold handlede ud fra synspunkter, hvis rigtighed de var fast overbevist om, medens de i andre søgte at manipulere med kendsgerningerne; således voldte forholdet til den nedarvede kongemagt dem store kvaler. Det var f.eks. svært at argumentere overbevisende med begrebet »den ufri konge«. Tiden var revolutionær, men de revolutionære krav fandt ringe støtte uden for Tyskland, og selv i Tyskland vandt de reaktionære kræfter i løbet af få år sejr. På det internationale plan måtte man anvende folkeretslige og statsretslige argumenter, og her kom de tyske forhandlere ofte til kort. Dr. Hjelholt noterer nøje alle selvmodsigelser og uoverensstemmelser, men en lidt skarpere sondring mellem den argumentation, der i god tro var umiddelbart præget af gængse tyske opfattelser, og den argumentation, der blev givet i mindre god tro, havde været ønskelig. Dr. Hjelholt retter sin kritik ikke mindst mod den tyskvenlige dronning Victoria og hendes gemal prins Albert, samt de skiftende preussiske udenrigsministre, men især imod den preussiske ambassadør i London, Chr. J. K. Bunsen.

Et enkelt eksempel taget fra bd.1, s. 91 kan tjene til at illustrere den ovenfor anførte bemærkning om udtalelser fremsat i god og i mindre god tro. Den britiske udenrigsminister, lord Palmerston, der var mæglingens bærer, havde i april 1848 foreslået Preussen, at såvel tyske forbunds-

tropper som de danske tropper skulle forlade Holsten. Meningen var at lægge luft mellem parterne. Dr. Hjelholt karakteriserer derefter Bunsens reaktion: Forslaget fik ham til at »udbryde i sit exalterede sprog, der var blottet for logik, at når den danske konge havde okkuperet Slesvig by »så kunne vi (d.v.s. preusserne) lige så vel forlade Berlin og Köln og kong Ernst Hannover««. Citatet sluttes med et udråbstegn i parentes. Nu må man indrømme, at det er besynderligt af Bunsen at sammenligne byen Slesvig med Berlin, Köln eller Hannover. Kong Frederik var retmæssig hertug over Slesvig, men Bunsen, der var gennemtrængt af den tyske nationale bølge, har virkelig troet på tyskernes ret til Slesvig via forbindelsen mellem Slesvig og Holsten. Det var den subjektive side af sagen, men dertil kommer, at Palmerstons forslag vidnede om ringe indsigt i de faktiske forhold – der var nemlig ingen danske tropper i Holsten, og derfor ville de tyske troppers tilbagetrækning blive til ensidig dansk fordel – og det var måske denne Palmerstons uvidenhed, der fik Bunsen til at bruge så stærke ord.

Et par sider længere fremme, s. 104, er der igen et udråbstegn i parentes. Det er forsåvidt vel motiveret, men en nærmere analyse af situationen havde alligevel været at foretrække for et udråbstegn. Sammenhængen var denne: den danske gesandt i London, Fr. Reventlow kunne berette, at Bunsen, altså den preussiske minister i London, havde sørget for at blive valgt til medlem af den tyske rigsforsamling i Frankfurt, og vel at mærke som repræsentant for en kreds i hertugdømmet Slesvig. I et brev til et af den provisoriske regerings medlemmer i Kiel, grev Reventlow-Preetz skrev han: »Jeg skulle ikke værdsætte nogen ære højere end at være medlem af det parlament« og videre »Hvis vi endnu i tide skulle nå at vinde Slesvig tilbage,« ville han gerne være en af repræsentanterne for Slesvig. Det må medgives, at det objektivt set var en lidet fornuftig handling af en ledende tysk diplomat i London at lade sig vælge til den tyske rigsforsamling, men i betragtning af, at Slesvig ikke hørte til det tyske rige, at Slesvigs stilling var stridens genstand, og at Preussen ikke havde magtmidler til at gennemtvinge sin ensidige opfattelse, men havde accepteret en britisk mægling, så var det dog navnlig en afgørende svækkelse af den preussiske forhandlingsposition, at den preussiske gesandt så flagrant demonstrerede et brud på den europæiske folkeret. Det var Danmarks største aktiv under de internationale forhandlinger, at grænsen til det tyske forbund klart gik ved Ejderen. Det var en af de få ting Palmerston virkelig indså; og det er et af de klare resultater i den foreliggende fremstilling, at denne sondring kunne forstås og fastholdes af de neutrale statsledere. Derfor blev løsningen: en selvstændig stilling for Slesvig i det danske monarki, ledetråden i forhandlingen, medens delingstanken ville kræve et helt nyt statsretligt begreb og derfor hurtigt blev forladt.

For den engelske mægling gælder det som helhed, at den blev ført meget passivt; de danske ville gerne engagere England stærkere på deres side, men selvom Palmerston nok ville forlige parterne, satte han i intet tilfælde trumf på. Det højeste, han drev det til, var at true Preussen med Rusland, i mindre grad med Frankrig og Sverige. Der gives en yderst detaljeret gennemgang af alle faser i disse engelske forligsbestræbelser, men det er karakteristisk, at i alle de tilfælde, hvor Preussen så sig nødsaget til at give efter, kom trykket ikke fra England, men fra Rusland; dette forhold antydes kort undervejs og i værkets sidste kapitel. Som et modstykke til redegørelsen for den engelske mægling må man meget ønske engang også at få en fremstilling af den russiske politik. Selv i en af de få situationer hvor England ydede Danmark en virkelig hjælp, nemlig ved at udpege en voldgiftsmand for den forvaltningskommission, der styrede Slesvig under våbenstilstanden fra 1849 til 1850, var der et væsentligt forbehold, idet voldgiftsmanden oberst Hodges ingen støtte fik fra sin regering. Når forvaltningskommissionens arbejde ikke blev effektivt i Sydslesvig, siger dr. Hjelholt, skyldtes det ikke oberst Hodges, men Preussens perfide politik, og han tilføjer: »De engelske udsendinge undrede sig med rette over, at Palmerston fandt sig i det«. Her er de to ord »med rette« forfatterens dom, som kan give anledning til visse overvejelser. Det er evident, at de preussiske instanser spillede dobbeltspil, og for så vidt kunne de engelske udsendinge »med rette« undre sig over, at Palmerston ville finde sig deri. Men hvorfor var Palmerston så tilbageholdende?

Det er dette spørgsmål, læseren bestandig må stille sig under læsningen: hvorfor optrådte englænderne ikke mere aktivt i dansk favør, når russerne i givne situationer kunne optræde med eftertryk. Der kan formentlig kun gives eet svar: der stod ingen livsvigtige engelske interesser på spil, eller anderledes udtrykt: Englands interesse i på den ene side at opretholde det danske monarki og på den anden side at støtte Preussen eller det tyske rige var nogenlunde lige store. Problemet må ses i sammenhæng med den politiske balance i almindelighed. Gennem hele det 19. århundrede fra 1815 til 1907 går som en rød tråd en russisk-engelsk interessekonflikt, snart stærkere snart svagere artikuleret. I den dansk-tyske konflikt falder de to landes interesser på det nærmeste sammen, begge stormagter måtte ønske det danske monarki opretholdt, men i den første fase af revolutionen 1848 førte Preussen en polsk-venlig politik, som i høj grad måtte genere russerne, og det forklarer til en vis grad, at zaren fik stoppet general Wrangels fremrykning i Jylland i maj 1848 og fik sørget for, at Jylland blev rømmet. Da den revolutionære kraft ebbede ud i Tyskland, støttede Rusland først restaurationen i Østrig, og siden lagde Rusland og Østrig i fællesskab tryk på Preussen, men det var ikke i engelsk interesse at se Preussen svækket, tværtimod

så englænderne gerne at Preussen dannede en modvægt mod Rusland, og et liberalt Tyskland var dem kærere end et autoritært. England havde således ingen interesse i at lægge sig ud med Preussen, eller i at vanskeliggøre den ny rigsdannelse. Hvor megen perfidi preusserne end lagde for dagen over for forvaltningskommissionen for Sønderjylland kunne det ikke give Palmerston anledning til nogen aktion. Sådan omtrent kan man sammenfatte resultatet af de overvejelser læsningen leder til.

Her ligger altså endnu en opgave og venter på en historiker, men enhver, der vil binde an med den opgave at udrede stormagtskonstellationernes betydning for det slesvigske problem under Treårskrigen, må være dr. Hjelholt taknemlig for hans grundige gennemtrawling af arkiverne og for hans gennemgang af det væsentlige element, som den engelske mægling udgør.

Helt fra de unge år har dr. Hjelholt viet den sønderjyske historie en stor del af sin interesse og sin arbejdskraft. Hans doktorafhandling om sprogreskripterne, der kom i 1923, var banebrydende, og de talrige andre bidrag har belyst væsentlige perioder og situationer i det dansk-tyske mellemværende. Hans trofasthed gennem et langt liv mod ungdommens interesser og synspunkter fortjener anerkendelse; men som tiderne skifter vinder nye synspunkter frem, og da er det glædeligt, at også de, der deler disse, kan hente megen viden, megen hjælp og megen inspiration i dr. Hjelholts arbejder.

TROELS FINK